

Сетаров Д.С. Именованіе животных: принципы и типы мотивации в славянских и тюрских языках: Дис. ... д-ра филол. наук. – Шяуляй, 1992; 24. Симакова О.Б. Лексико-семантическая группа „Орнитонимы” (На материале русского и французского языков): Дис. ... канд. филол. наук. – Пенза, 2003; 25. Симеонов С., Мичев Т., Нанкинов Д. Фауна на България. – Т.20. – Aves. – Ч.1. – 1989; 26. Сокол И.О. История формирования украинской орнитологической номенклатуры: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – К., 1992; 27. Стошлов А. Земеделска и животновъдна лексика от говорите по Средна Струма с народно тълкуване. – Благоевград, 1998; 28. Стошлов А. Тематични и лексико-семантични групи лексика и нейното словообразуване (върху материал от традиционната земеделска и животновъдна лексика от говорите по Средна Струма). – София, 2003; 29. Томовъ А. Животнигѣ въ българското народно творчество. – София, 1945.

Зелінська М.З. (Львів, Україна)

Мовна свідомість осіб польського походження, що навчаються в недільній школі м.Самбора

Стаття присвячена дослідженню мовної свідомості молодого покоління носіїв польської мови, які навчаються в польській недільній школі м. Самбора. Результати дослідження отримано за допомогою анкетування. З'ясовано, що учням польського походження притаманний високий рівень сформованості мовної свідомості.

Ключові слова: мовна свідомість, двомовність, анкета, сфера функціонування мови, національна приналежність.

Статья посвящена исследованию языкового сознания молодого поколения носителей польского языка, которые учатся в польской воскресной школе г. Самбора. Результаты исследования получены с помощью анкетирования. Выяснено, что ученикам польского происхождения присущий высокий уровень формирования языкового сознания.

Ключевые слова: языковое сознание, двуязычие, анкета, сфера функционирования языка, национальная принадлежность.

The article is dedicated to the study of the linguistic consciousness of the young generation of Polish speakers who attend Polish Sunday school in Sambir. The results of the study were obtained by means of a questionnaire. It's clarified that the pupils of Polish origin are characterized by high standard of linguistic consciousness forming.

Key words: linguistic consciousness, bilingualism, questionnaire, sphere of language functioning, nationality.

Польській мові кресів присвячено чимало наукових праць. Найґрунтовніше досліджено її північний варіант (утворений на основі білоруської мови): в історичному та суспільно-політичному аспекті, крізь призму творчості письменників, літературна діяльність яких пов'язана з цими землями, мовлення польських засобів масової інформації та особливості мовлення носіїв цієї мови в окремих місцевостях, як і північно-східного регіону загалом. Чимало досліджень присвячено соціолінгвістичній ситуації та мовленню сучасного покоління молодих поляків, які проживають на території колишніх польських кресів [5], [8], [18].

Що стосується південного варіанта польської мови (утвореного на основі української), то дослідженням було охоплено функціонування та етапи розвитку

цієї мови на фоні суспільно-історичних подій та мовлення здебільшого старшого покоління поляків [14], [13], [16], [17]. На початку ХХ ст. досліджувались орфографічні та граматичні помилки в польській мові львівських учнів [10], [12]. Сучасний стан мовлення (на рівні граматики) учнів польського походження, які навчаються у львівських школах з польською мовою викладання, є предметом дослідження Л. Король [2].

Проте мовлення та соціолінгвістичний стан сучасного покоління учнів польського походження, які в майбутньому визначатимуть перспективи розвитку та функціонування польської мови на території України, вимагають комплексного дослідження. Як стверджує Я. Рігер, “важливою справою в описі польської мови на Україні є зареєстрування подібностей та відмінностей у польській мові різних поколінь”. Дослідження відмінностей у мовленні різних поколінь в місцевостях, де польська мова ще існує, є одним із найважливіших завдань сучасного полоністичного мовознавства [16, 21].*

Таким чином, **актуальність** пропонованої статті полягає в дослідженні сфер функціонування польської мови та мовної свідомості у молодого покоління носіїв цієї мови, які навчаються в польській недільній школі міста Самбора (Львівської області), адже “про мову мешканців міст зібрано досі менше інформації, ніж про мову мешканців сіл” [11, 67].

Для проведення дослідження розроблено соціолінгвістичну анкету. **Метою** статті є дослідити мовну свідомість наймолодшого покоління носіїв польської мови, які навчаються в польській недільній школі ім. Івана Павла II у м. Самбір **, представивши результати проведеного нами в цій школі анкетування. **Завдання** полягає у представленні:

- 1) підходів до розуміння поняття “мовна свідомість”;
- 2) порядку засвоєння, сфер функціонування, джерела вивчення та мотивації опанування польської мови;
- 3) висновків щодо мовної свідомості досліджуваної групи учнів.

Об’єктом дослідження стали відповіді учнів на питання анкети. **Предметом** – мовна свідомість молодого покоління носіїв цієї мови та соціально-функціональний аспект польської мови в досліджуваному середовищі. **Матеріалом** дослідження є 40 *** анкет, на запитання яких відповіли учні польського походження віком від 12 до 16 років – 19 дівчат і 21 хлопець, які навчаються у недільній школі м. Самбора.

Польська школа у м. Самбір функціонує з 1989 року (2001 – офіційна реєстрація школи). У 2009-2010 н. р. в школі налічується 238 учнів, з них 109 декларує польське походження.

* Тут і далі переклад з польської та російської мов українською наш – М. З.

** Наші дослідження ми вирішили розпочати саме з цього міста не випадково. Згідно з даними перепису населення (2001р.), у Самборі проживало 1200 осіб-представників польської національної меншини, що становило 3,3 % усіх мешканців. Це чи не найбільша, у процентному відношенні, кількість поляків порівняно з іншими містами Львівської області. Саме у Самборі, як писав Я. Рігер, післявоєнний час функціонував римо-католицький костел, єдиний в околиці, до якого з’їжджалися парафіяни з віддалених місцевостей [17, 27-28].

*** Цю кількість, на нашу думку, можна вважати репрезентативною, що дає змогу узагальнити отримані результати.

На території України, зокрема у Львівській області, польська мова функціонує в україномовному (або російськомовному) оточенні. “На межі мовних систем з’являються білінгвальні ситуації. Їх опис та інтерпретація належать до найважливіших проблем соціолінгвістики” [9, 72]. Саме соціолінгвістика, як стверджує В. Д. Бондалетов, “вивчає мову із соціально-функціональної сторони” [1, 138]. Як слушно зазначає С. Дубіш, від таких внутрішньомовних чинників, як функціонування польської мови, від умінь та навичок полоноцентричної комунікативної спільноти залежить розвиток польської мови поза межами Польщі [6, 208]. Тут слід підкреслити ще й роль мовної свідомості її носіїв, яка є також важливим чинником розвитку мови.

До поняття “мовна свідомість” (МС) мовознавці підходять по-різному. П. О. Селігей пише: “Немає ні цілісної теорії, ні єдиного розуміння МС, бо різні дослідники вкладають у це поняття інакший зміст” [3, 12]. У своїй статті автор запропонував визначення та окреслив структуру поняття “мовна свідомість”: “МС – це форма свідомості, яка охоплює погляди, уявлення, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної дійсності. [...] Структура МС містить чотири основних блоки елементів – мовні знання, почуття, оцінки й настанови” [3, 15]. Така інтерпретація МС по суті збігається з визначенням польського мовознавця Г. Соколовської, яка трактує МС як “погляди, ставлення, думки, уявлення, переконання щодо цінності та функціонування мови в процесі комунікації” [18, 26]. Польська “Енциклопедія загального мовознавства” цей термін дефініює так: “Здатність формулювати думку про мовні вирази (напр. про їхню правильність чи стилістичну вартість), як і про зв’язок, який існує між ними (такий, як синонімічність, суперечність). Розвинена неоднаковою мірою, вона притаманна кожному носієві мови” [7, 544]. Я. Рігер у своїй праці, присвяченій дослідженню польської мови на Україні, підкреслює, що мовна свідомість – це “передусім розуміння того, що власна мова має відношення до загальнопольської мови” [16, 24]. Саме МС, як стверджує К. Гебен, є складовою комунікативної компетенції [8, 19].

Для проведення досліджень, як згадано вище, ми провели анкетування. Звичайно, кожен метод має свої переваги і недоліки, тому при дослідженні соціолінгвістичних явищ користуються комплексом методів, що дає змогу одержати об’єктивну інформацію щодо стану ситуації чи проблем, які є предметом вивчення. Наші дослідження не обмежуватимуться анкетуванням, в перспективі залишається другий вид опитування – інтерв’ю і, звичайно, спостереження, яке є ідеальним, з погляду природних умов, адже дає змогу зібрати “живий” матеріал в польському мовленні учнів.

Анкетування є одним із найпоширеніших методів оперативного та економічного одержання великої кількості матеріалу у вигляді відповіді на поставлені запитання. Саме анкетування дає змогу поставити всіх респондентів в однакові умови і отримати якомога повнішу інформацію про предмет дослідження. Соціологи називають анкету “сценарієм бесіди з респондентом” [4, 234]. Саме тому підготовка анкети – складний і відповідальний процес. Адже неправильно складена анкета є джерелом отримання недостовірних результатів. Безперечно, опрацюванню анкети передуватиме аналіз документальних джерел (дані перепису населення), бесіди з учителями, педагогами недільної школи, що сприяло розширенню та уточненню запитань анкети. При розробленні анкети до уваги взято досвід дослідників соціально-

функціонального стану північного варіанта польської мови [5], [8], [18]. Попередньо було проведено пробне анкетування (15 осіб), яке дало змогу усунути та відкоригувати певні неточності у формулюванні запитань. Основне анкетування проводилося за місцем навчання учнів (у польській недільній школі м. Самбора).

Аналіз даних паспортки (розміщеної в заключній частині анкети) свідчить про те, що 15 осіб **походять** з польських сімей, де обоє батьків польської національності, що становить майже 38% від загальної кількості опитаних, 20 – з мішаних сімей, де один з батьків – представник польської національної меншини, другий – української національності (у одному випадку – латвійської), 3 респондентів вказали на польську національність дідуся, 1 – прадідуся. Цікавою, на нашу думку, є інформація 1 анкетованого, вписана в рубриці національність батьків (як і дідуся та бабці), а саме: українська та латвійська. Для ґрунтовнішого дослідження мовної свідомості, сфер уживання та перспектив розвитку польської мови анкети поділено на дві групи, згідно з національною приналежністю батьків респондентів. Цей поділ, на нашу думку, дасть змогу порівняти та проаналізувати рівень сформованості мовної свідомості у кожній групі зокрема. До першої групи зараховуємо респондентів, які походять з сімей, де обоє батьків польської національності (далі – I група), до другої – респондентів, чий батьки – представники різних національностей. До цієї ж групи відносимо також тих респондентів, які декларують приналежність до польського народу старших членів сім'ї (далі – II група). Майже всі анкетовані проживають у Самборі (33 уч.), декілька – в навколишніх селах (7 уч.). 33 анкетовані народилися в м. Самбір, 2 – с. Лановичі** та 3 – Київ, с. Нижанковичі та с. Чуква.

У нашій анкеті ми запропонували респондентам відповісти на запитання: **“В яких ситуаціях, місцях використовуєш польську мову?”**, подаючи при тім перелік ситуацій та місць (7), з яких слід було виділити ті, у яких учень використовує в спілкуванні польську мову***. Оскільки всі учні навчаються в українських загальноосвітніх навчальних закладах, а лише по суботах удосконалюють свої знання з польської мови в недільній школі (де всі предмети викладаються польською мовою), цікавою, на наш погляд, є інформація про те, якою мовою учні спілкуються під час перерв та занять. Окрім цього анкетовані мали можливість подати власний варіант відповіді на це запитання (т. зв. напівзакрите запитання). Усі респонденти з польських та 64% з мішаних сімей уживають польську мову вдома (у розмові з родиною), а 8% (з II групи) використовує у цій ситуації дві мови – українську та польську. Окрім дому найчастіше польську мову учні уживають у польській школі

* На основі відповідей на запитання інших тематичних блоків можемо припустити, що мати респондента польської національності, але походить з Латвії.

** Лановичі належать до тих сіл, в яких, як писав Я. Рігер, “польська мова є мовою, якою спілкуються на щодень. [...] на прикладі таких сіл можна показати взірці польської мови всіх поколінь” [16, 12].

*** Для дослідження сфер використання учнями, які проживають у Литві, окремих мов (польської, російської та литовської) Г. Соколовська пропонує дванадцять різноманітних ситуацій [18, 74]. Фішман виділяє п'ять основних ситуацій: сім'я, середовище друзів, навчання, релігія і праця (праця К. Гебен [8, 25]). Як пише С. Грабіас: “Зв'язок між ситуаціями і варіантами мови визначається “соціолінгвістичною нормою”. Ця норма вирішує, якою буде форма висловлювання доти, доки дана мова (в умовах двомовності) або даний варіант мови пов'язаний з певною ситуацією” [9, 59].

під час занять (I група – всі респонденти, II – 96%), в костелі (відповідно 93% та 96%) та в школі під час перерв (53% та 60%), дещо менше (27% та 36%) у розмові зі знайомими. Що стосується сфер, у яких польською мовою учні послуговуються найрідше, то це спілкування з друзями (13% та 36%) та розмова з сусідами (13% та 16%). Як свідчать наведені дані, майже в усіх запропонованих ситуаціях (окрім сім'ї та польської школи (під час занять)), респонденти, які походять з сімей, де батьки є представниками різних національностей, частіше уживають в спілкуванні польську мову, ніж їхні ровесники з I групи. Учні мали також можливість доповнити перелічені нами сфери уживання польської мови. Загалом ми отримали 5 доповнень, а саме 3 ситуації використання польської мови під час перебування в Польщі, 1 – спілкування з поляками з етнічної Польщі та 1 – “завжди”.

В умовах двомовності найважливішим, на наш погляд, є використання мови як засобу комунікації в близькому родинному колі, оскільки саме ця сфера сприяє формуванню національної приналежності, є вирішальною в усвідомленні того, що одна з цих мов є ближчою, рідною. Як стверджує Г. Соколовська, “Одна з цих мов, зазвичай, особливіша у свідомості користувача багатьох мов – вона вважається рідною і це пов'язано з тим, що вона є ціннішою порівняно з іншими мовами, які використовує ця особа. Рішення, яку мову і на якій підставі людина вважає рідною, свідчить про ставлення та переконання по відношенню до мов і є однією з важливих характеристик особистісної мовної свідомості” [18, 26 – 27]. Саме тому учні повинні були дати відповідь на запитання анкети **яку мову опанували першою і яку вважають своєю рідною**, обґрунтувавши при тім вибір певної мови як рідної. Дані анкетування засвідчують, що у свідомості респондентів з першої групи в переважній більшості польська мова є першою і рідною (87%), 7% стверджують, що першою мовою була польська, натомість рідними є і польська, і українська, для 7% першою і рідною є українська. Щодо другої групи, то тут варіантність відповідей є значно ширша: 44% інформаторів стверджує, що українська мова для них є першою і рідною, 16% вважає польську мову рідною, хоча першою, яку опанували, була українська та для 8% респондентів польська мова є першою і рідною. По 8% відповідей припадає на вибір рідної мови української (у випадку коли першими були українська та польська) або польської (що не збігається з першою мовою). Поодинокі відповіді (загалом 8%) свідчать про вибір рідної мови польської (перша – латвійська) та польської і української (перша – українська). Як свідчать наведені дані, у свідомості учнів переважно рідною є перша опанована мова (68% усіх анкетованих), що підтверджує те, що поняття перша мова відноситься, зазвичай, до рідної мови даної особи, це є перший, в порядку засвоєння, варіант мови, який передається дітям без посередництва іншої мови, сферою його опанування є родина, послуговуються ним, розмовляючи на щоденні теми [15, 11 – 15].

Обґрунтовуючи свій вибір **польської мови як рідної** респонденти посилалися на власну приналежність, а також приналежність своїх батьків та предків до польського народу, до цього, що саме так їх навчили батьки, що це їхня мова. Вибір української мови як рідної обґрунтовували тим, що народилися та живуть на Україні, частіше спілкуються саме цією мовою і їм легше нею розмовляти, бо “це є така духовна

* У дослідженні ми не мали наміру з'ясувати тип двомовності в учнів польського походження.

мова”. Щодо випадків позначення двох мов у рубриці “рідна мова”, то це, очевидно, є наслідком двомовності в сім’ї. Як стверджує один з респондентів “*мама вчила мене польської мови, а тато – української*”. Ось чому істотною є інформація про мовну ситуацію в сім’ї, а саме **якою мовою спілкуються з респондентом батьки та дідусь чи бабуся**. Перша група респондентів в переважній більшості спілкується зі своїм найближчим оточенням польською мовою (93%), що абсолютно підтверджує факт вибору цієї мови як рідної, натомість 7% – українською. Анкетовані з мішаних за національним складом родин за посередництвом польської мови спілкуються, здебільшого, із старшими членами сім’ї (64%), що й дає змогу висунути припущення, що саме старше покоління в цих родинах підтримує польську мову та традиції та передає їх своїм внукам. 24% учнів спілкуються з дідусем чи бабусяю українською мовою, а 12% – польською та українською. З батьками ж уживають у розмові українську мову 36%, українську та польську – 36%* та 28% – лише польську.

Як відомо, носії двох (трьох) мов на щодень змушені, залежно від ситуації, переходити (переключатися) з одного мовного коду на інший. Саме тому ми звернулися до анкетованих з проханням перелічити **ситуації, у яких відбувається переключення коду з польського на український та навпаки**. Серед ситуацій, у яких необхідно перейти з польської на українську, респонденти виділяють такі як: вихід з дому, українська школа, зустріч з друзями, магазин та коли анкетований не знає, як сказати польською мовою – уживає його український відповідник. І навпаки, зміна української мови на польську відбувається тоді, коли респондент приходить додому, до костела, в польську школу та розпочинає розмову з батьками.

Істотною є також інформація про **джерело, з якого почерпнуто знання польської мови**, а саме, хто її навчав. Дані анкетування свідчать, що респонденти переважно почерпнули ці знання від своїх батьків (або одного з них): 73% учнів з першої групи та 60% – з другої; 27% та 20% відповідно – від старшого покоління. В групі, у якій хтось один з батьків або дідусь чи бабуся польської національності в поодиноких випадках польської мови навчав ксьондз або сестра.

Проаналізувавши відповіді учнів на запитання про те, чи вони **хотіли б, щоб їхні діти вивчали польську мову**, можна не тільки оцінити їхнє ставлення до цієї мови, а й висунути певні припущення щодо перспектив функціонування та розвитку польської мови в майбутньому. Усі респонденти з чисто польських сімей та 92% з мішаних хотіли б, щоб їхні діти вивчали цю мову. Аргументи, які найчастіше наводилися, відображали емоційне ставлення до мови батьків, зводилися до необхідності збереження мови як національної цінності родини (“*бо мені подобається ця мова*”, “*польська мова повинна розвиватися*”) або свідчили про прагматичний підхід (“*щоб могли при зустрічі з поляком вільно розмовляти*”, “*можна колись поїхати до Польщі*”). Варте уваги те, що аргументи, які свідчать про більш практичний підхід до вивчення польської мови, наводили лише респонденти з групи, що походять з родин, у яких батьки – представники різних національностей. Це може свідчити про відмінність поглядів та переконань стосовно польської мови в сім’ях, які різняться за національним складом.

Важливою є також власна думка респондентів про їхній рівень володіння польською мовою. Вони повинні були **оцінити свої знання з польської мови у**

* У тому числі один респондент ще й латвійську.

чотирьох видах мовленнєвої діяльності: письмо, читання, говоріння та розуміння на слух. Оволодіння окремими видами мовленнєвої діяльності можна було оцінити, зазначаючи один із запропонованих чотирьох рівнів: дуже добре, добре, слабо, не володію взагалі. Варто зазначити, що оцінювання респондентами своїх знань не можна трактувати як даних щодо фактичного оволодіння ними польською мовою, це скоріш за все суб'єктивна оцінка їхніх знань польської мови. Відомо, що людина здебільшого не є в стані об'єктивно оцінити себе, в тому числі й своїх знань. Власна оцінка знання польської мови може свідчити про впевненість (чи навпаки) в собі як носієві цієї мови, про вміння досягати порозуміння зі співрозмовниками. Всі анкетовані з першої групи стверджують, що **ця мова дається їм легко**. На запитання, **з якими формами (словами) вони мають труднощі**, лише четверо з них відповіли на це запитання. Як варіанти відповідей: *części mowy**, *wyrazy z ó, żółw, wiewiórka, chrząszcz, brzydzie*. Щодо оцінки своїх умінь та навичок, то на найвищому щаблі (дуже добре) респонденти оцінили свої вміння у таких видах мовленнєвої діяльності як: говоріння (87%), розуміння на слух (73%) та читання** (розуміння прочитаного) (67%). Техніку читання на найвищому рівні декларує 47%, натомість 53% оцінюють як таку, що відповідає рівню добре. Свої вміння та навички в письмі учні здебільшого оцінюють дещо слабше (добре): 87% орфографію та 80% творення текстів. На слабому рівні свої вміння з письма (творення текстів) оцінює 20% учнів, орфографію 7% та говоріння також 7%. Щодо цього якою – легкою чи важкою є для них польська мова, майже всі респонденти (88%) з другої групи стверджують, що легкою. В поодиноких анкетах подаються слова, з написанням яких можливі труднощі (напр. *przygotowanie, wykorzystac, tworzenie, wiewiórka, chrząszcz, brzydzie, czcina, socjolingwistyczna, wykorzystowywac, ortograficzna, dwoskladowe slowa*) і в одній анкеті респондент стверджує, що важко розмовляти цією мовою. На найвищому рівні оцінює свої вміння розуміти мову на слух 48% анкетованих, дещо менше (по 40%) – техніку читання та розуміння прочитаного і 32% – говоріння. Найбільша, у процентному відношенні, кількість анкетованих стверджує, що добре володіє писемним мовленням (орфографія – 76% та вміння творити тексти – 72%), добре розмовляє – 56% учнів, добре розуміє на слух і прочитане – по 52%. Слабо вміє писати (творення текстів) 20% респондентів, читати (техніка читання) – 16% та розмовляти – 12%.

Учням запроповано також відповіді на відкриті запитання, які дали нам змогу дослідити **мотивацію та мету**, якими керуються респонденти, вдосконалюючи свої знання з польської мови. Відповіді учнів польського походження на запитання про **ціль удосконалення** (або вивчення) **польської мови** поділяємо, залежно від трактування цієї мови, як вартості інструментальної або символічної. Як вартість інструментальну трактує її 47% анкетованих з першої групи (усі відповіді свідчать про бажання отримати вищу освіту в Польщі) та 56% – з другої (мета: вища освіта, проживання та робота в Польщі, спілкування з людьми). До мови як до вартості символічної ставиться 48%*** респондентів з першої групи та 32% – з другої.

* Написання слів подаємо без змін.

** Відмежовуємо читання як вміння проартикулювати писаний текст (техніка читання) та читання як розуміння прочитаного.

*** Різниця між загальною кількістю і наведеним числом спричинена тим, що не всі респонденти відповіли на запитання.

Відповіді, загалом, не виявляють розбіжностей у поглядах і зводяться до бажання вміти добре розмовляти, удосконалити свої знання, вивчити мову своїх предків, проявляється національна свідомість та емоційний стосунок до польської мови (напр. *“щоб удосконалити цю мову”, “щоб навчитися добре писати, розмовляти, читати”, “щоб добре вивчити мову своїх предків”, “тому що подобається мені польська мова, бо я є поляком”*).

На запитання про **доцільність удосконалення** своїх умінь та навичок 80% респондентів з першої групи відповіло стверджувально, обґрунтовуючи це тим, що *“поляки повинні уміти розмовляти польською мовою”, “щоб не було соромно розмовляти”, “щоб знати рідну мову”*^{*}. У другій групі загалом відповіло 72%, з них 8% – заперечно. На запитання, чому слід удосконалювати свої уміння та навички, анкетовані відповідали: *“мова потрібна”, “це моя рідна мова і треба уміти добре розмовляти”, “це гарна мова”, “для вдосконалення”, “щоб мати більше свідомості про цю мову”* і т. д. Своє заперечення обґрунтовували так: *“бо не усі люди можуть добре говорити польською”, “на Україні треба розмовляти українською”*.

На запитання, **чим керувалися** анкетовані, **вирішуючи стати учнем польської недільної школи**, 27% респондентів з першої групи стверджують, що хочуть навчитися читати, писати, ще 27% – щоб більше дізнатися про мову, історію, географію. Учні аргументують також своє рішення бажанням навчитися краще розмовляти або своїм емоційним ставленням до мови (напр. *“щоб краще вивчити польську мову”, “тому що польська мова є дуже гарна і легка”*). Респонденти з другої групи найчастіше мотивують це рішення тим, що хочуть краще вивчити польську мову (40%), навчитися писати (8%) та посилаються на приналежність до польського народу (20%). Траплялися такі відповіді, як: *“щоб розвирити свою вимову”, “вийхати на навчання до Польщі”, “тому що батьки віддали до школи”* або ж *“щоб вивчити іноземну мову”*^{**}.

Пропонуємо також анкетованим відповісти на запитання щодо можливої в майбутньому **еміграції до Польщі**^{***}. Відповіді двох груп на це запитання абсолютно збігаються в процентному відношенні. Виявляє бажання виїхати до сусідньої країни 60% анкетованих, 40% – проти еміграції. Різняться дві групи досліджуваних учнів хіба що мотиваційним чинником. Респонденти з першої групи однозначно окреслюють свою мету, це – навчання та праця, у другій групі натомість натрапляємо на різноманітні варіанти аргументів, як напр.: *“в Польщі мені дуже подобається”, “там кращі умови життя”, “хочу бути поляком, таким як усі”, “щоб працювати в Польщі”, “мені не подобається українська влада”*. Щодо аргументів проти еміграції, то їх можна підвести під спільний знаменник, це – родина, друзі, місце народження.

^{*} Зазначимо, що далеко не всі респонденти (тільки 67%) обґрунтували свою відповідь на це запитання, що, найімовірніше, спричинено труднощами, пов’язаними з писемним мовленням.

^{**} Те, що респондент вважає польську мову іноземною, очевидно, пов’язано з тим, що з найближчим оточенням він спілкується українською мовою, а знання польської мови почерпнув від ксьондза.

^{***} Масмо на меті переконатися, чи одним із чинників, який мотивує учнів до удосконалення знань з польської мови, є соціальне явище, яке пов’язане із зростанням кількості бажаючих продовжувати навчання у ВНЗ Польщі.

Щоб дослідити схильність анкетованих до виїзду за кордон загалом, нами було поставлене додаткове запитання з вимогою обґрунтувати відповідь, а саме: **“Чи хотів би ти на постійно виїхати в іншу країну? Чому?”** Тут вибір двох груп суттєво відрізняється. Респонденти з першої групи в абсолютній більшості висловилися проти еміграції до будь-якої іншої країни (93%), переважно аргументуючи свій вибір більшою симпатією до Польщі та незнанням іноземних мов, 7% не відповіло на це запитання. 56% анкетованих, чий батьки різняться за національною ознакою, висловилися проти еміграції до іншої країни, мотивуючи це здебільшого своєю прив'язаністю до родини, країни (міста) та бажанням виїхати до Польщі. 36% учнів виявляє бажання емігрувати, мотивуючи це цікавістю до пізнання інших країн, життя їхніх мешканців або аргументують свій вибір тим, що там кращі умови життя. 8% не могло визначитися із вибором, відповівши *“не знаю”* (хоча такого варіанта відповіді не передбачалося).

За допомогою запитань, які стосуються **польських засобів масової інформації**, ми намагалися з'ясувати, чи мають учні контакт із загальнопольською мовою за посередництвом ЗМІ і як часто, оскільки, як стверджують Галіна і Тадеуш Згулко *“Переваги наслідування мови засобів масової інформації є загально відомі”* [19, 52]. Особливо цінною та важливою, на наш погляд, є роль ЗМІ як джерела *“правильної”* мови поза межами етнічної Польщі. В анкеті запитуюмо про систематичність читання преси польською мовою, про те, чи учні дивляться польське телебачення і слухають радіо. Учням запропоновано такі варіанти відповідей: систематично, часто, рідко та ніколи. Окрім цього ми звернулися із проханням до анкетованих подати назви книжок, газет, які вони читають, теле- та радіопередач, які найчастіше дивляться та слухають.

Аналізуючи отримані дані щодо доступу та систематичності користування польськими ЗМІ та читання книжок, ми не спостерігали суттєвих відмінностей між двома групами анкетованих. Єдине, що вдалося зауважити, це те, що респонденти, чий батьки мають польську національність, частіше читають польську пресу (періодичні видання), натомість рідше (якщо брати показник рубрики *“ніколи”*, відповідно 40% та 20%) слухають польське радіо. В систематичності доступу до телебачення не вдалось зареєструвати якоїсь істотної відмінності між двома групами учнів. Видання та література, яку найчастіше читають анкетовані, це місцева преса: *„Zwiastun Sambora”*, *„Gazeta Lwowska”*, *„Gazetka Parafialna”* та загальнопольська: *„Viva”*, *„Bravo”*, *Gazeta Wyborcza*, *„Przyjaciółka”* та *„Pani domu”*. Що стосується книжок, то респонденти читають історію, географію та літературу. З польських телевізійних програм, до яких респонденти мають доступ, перелічуються TVP 1, TVP 2, Polsat, Polonia та музичний канал MTV. Великою популярністю серед учнів користується польські серіали (*„M jak miłość”*, *„Na dobre i na złe”*, комедійний *„Świat według Kiepskich”*), музично-розважальні передачі (*„Jaka to melodia”*, *„Kocham Cię Polsko”*) та різні фільми. Що стосується радіостанцій, то в анкетах повторюються RMF FM та Radio Zet.

В останньому блоці запитань анкети маємо на меті з'ясувати, якими є погляди учнів польського походження на ту польську мову (чи її варіант), яка функціонує на території України. На запитання про те, **хто є для респондента взірцем у сфері уживання нормативної польської мови**, якого, на їхній погляд, варто наслідувати,

респонденти ставлять на перше місце дідуся та бабусю (або одного з них) (47 та 48%)*, на друге – батьків (40 та 28%), далі – вчителів (один респондент подав при цьому ім'я вчителя, що дає змогу зробити припущення, що мав він на увазі директора польської школи) (27 та 20%) та ксьондза (13 та 8%). Поодинокі варіанти відповідей це: “Іван Павло II”, “польські науковці”, “відомі поляки” та “родина”. Пропонуємо також напівзакрите запитання, за допомогою якого маємо намір з'ясувати, **яка інституція**, на думку респондентів, **пропагує** т. зв. **правильний варіант польської мови на Україні**. Запропоновані учням варіанти відповідей це: суботня школа, костел, польські організації, польські ЗМІ, дім. Абсолютно усі анкетовані вважають, що такою установою є польська школа. Взірцем польської мови, який варто наслідувати, для переважної більшості є також костел (100% – перша група та 84% – друга), польські засоби масової інформації (відповідно 93% та 92%) та польські організації (87% та 84%). Мову, яка є засобом комунікації в домашньому родинному колі лише 53% респондентів з першої та 36% з другої вважає правильним варіантом польської мови. Один анкетований з другої групи, зробивши позначку в рубриці “інші”, не зазначив, які саме інституції мав на увазі.

Відповіді на запитання про **наявність відмінностей між польською мовою, якою спілкуються поляки на Україні, і тією, якою спілкуються в Польщі**, свідчать, що майже всі учні (93% перша група та 84% – друга) усвідомлюють існування певних розбіжностей. Усі анкетовані схилилися до думки, що ці відмінності стосуються передусім вимови, дещо менше (86% та 82%) бачать їх у лексиці, відмінюванні деяких слів (36% та 68%) та словотворі (64% та 41%). Найменше відмінностей, на думку респондентів, існує в граматичних структурах на рівні синтаксису (29% та 36%). Припускаємо, що синтаксичні особливості, порівняно, наприклад, з вимовою учням зауважити нелегко, що й може бути причиною найнижчого процента відмінностей саме на цьому рівні. Окрім перелічених рівнів мови двоє респондентів вказує на відмінності в акценті та один – в швидкості розмови.

Надзвичайно важливим джерелом інформації, який свідчить про мовну свідомість анкетованих, є їхній погляд на те, **якою мовою або яким варіантом польської мови розмовляють поляки** (чи особи польського походження) з їхнього оточення і якою мовою (чи варіантом) вони повинні розмовляти. У цьому напівзакритому запитанні було запропоновано чотири варіанти відповідей: один на позначення загальнопольської (літературної) мови та три з них окреслювали поняття “варіант польської мови з певними українськими або російськими елементами”. Звичайно, анкетовані не обізнані з мовознавчою термінологією, і тому не можемо виключати того, що при виборі певного варіанта відповіді вони могли керуватися інтуїцією. Тому, аналізуючи отримані дані, ми намагалися дослідити передусім опозицію усвідомлення та неусвідомлення особливостей мовлення поляків з оточення досліджуваної групи учнів, спричинених, найімовірніше, інтерференцією. Загалом відповіді двох груп анкетованих суттєво не відрізняються. Отримані дані, свідчать про те, що більшість учнів польського походження свідомо того, що мова, якою спілкуються поляки на Україні, має в собі певні кресові елементи. Решта з них,

* Оскільки респонденти подавали переважно більше, ніж один варіант відповіді, сумарне число може перевищувати 100%.

а це 27% респондентів з першої групи та 24% – з другої, вважає, що поляки, які проживають на території України, розмовляють загальнопольською мовою.

Щодо того **якою мовою чи яким варіантом польської мови повинні спілкуватися поляки на Україні**, то на думку більшості учнів (67% та 68%), це повинна бути польська мова. Усі вони вважають, що слід розмовляти *“ своєю рідною мовою ”*, *“ правильно ”*, *“ як це роблять у Польщі ”*, *“ з польською вимовою, щоб поляки могли зрозуміти ”*, *“ загальнопольською мовою, тому що мову не можна змінювати ”*. Незначна частина анкетованих (7% та 4%) дотримується думки, що, проживаючи на Україні, поляки повинні уживати дві мови: польську та українську. Деякі (загалом 10%), вважають що треба розмовляти українською мовою або польською, зберігаючи притім українську вимову або ж *“ продовжувати розмовляти так як розмовляють ”*. Чверть усіх респондентів не відповіла на це запитання.

Підсумовуючи отримані методом анкетування дані, можемо ствердити, що учні польського походження, які навчаються в недільній школі міста Самбора, мають добре розвинену мовну свідомість, про що свідчить здатність висловлювати свої переконання, погляди щодо польської мови, усвідомлення своєї національної приналежності, уміння обґрунтувати свій вибір та рішення. Зроблений нами поділ анкетованих на дві групи згідно з національною приналежністю батьків дав змогу дослідити та порівняти мовну свідомість у дітей, чії обоє батьків є представниками польської національної меншини, та їхніми ровесниками, в яких один із батьків (або старше покоління в родині) – польської національності. Отримані дані доводять, що саме сім'я є найважливішим чинником у формуванні мовної свідомості дитини. В умовах двомовності саме найближче оточення є вирішальним у присвоєнні вищого статусу одній із двох уживаних на щодень мов, в усвідомленні того, що саме вона є ближчою, рідною, у трактуванні її як вартості символічної чи інструментальної. Майже всі учні знання мови почерпнули від своїх батьків (рідних, близьких) і вважають своїм обов'язком передати її наступним поколінням. Істотним є також те, що більшість респондентів усвідомлює відмінності між польською мовою, яка функціонує на території України, і тією, якою спілкуються поляки з етнічної Польщі і переконана, що слід удосконалювати свою мову, старатися розмовляти правильно, поглиблювати свої знання, що і було одним із чинників (поряд з емоційним), яким вони мотивували рішення стати учнями польської школи. Як засвідчують відповіді на запитання про можливу еміграцію до Польщі, більша частина усіх досліджуваних проявляє бажання жити, здобувати вищу освіту та працювати в Польщі. Школа, на думку абсолютно всіх анкетованих, є однією з тих інституцій, які пропагують нормативну польську мову і де спілкування відбувається виключно польською мовою. Особливо цінним у самовдосконаленні є можливість доступу до польських ЗМІ. Щодо своїх знань, то найупевненіше в усному мовленні почуваються респонденти з чисто польських сімей, що найвиразніше пояснюється тим, що всі вони спілкуються польською мовою вдома, розмовляючи з рідними та близькими, в той час як лише третина учнів з групи, де батьки – представники різних національностей, може похвалитися дуже добре розвиненими вміннями та навичками в цьому виді мовленнєвої діяльності. На основі отриманих відповідей можна зробити оптимістичні припущення щодо перспектив розвитку та функціонування

польської мови, оскільки саме це покоління визначатиме соціолінгвістичну ситуацію в майбутньому. Висловлювання та рефлексії учнів польського походження на тему польської мови загалом дають нам змогу судити про високий рівень сформованості мовної свідомості у молодого покоління носіїв цієї мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бондалетов В. Д.* Социальная лингвистика / В. Д. Бондалетов. – М.: Просвещение, 1987. – 160 с.;
2. *Король Л. П.* Регіональні особливості словозміни польських іменників та прикметників (на матеріалі питальника для учнів шкіл Львова з польською мовою викладання) / Л.П. Король // Проблеми слов'язознавства. – 2009. – Вип. 58. – С. 176 – 183;
3. *Селігей П. О.* Структура й типологія мовної свідомості / П. О. Селігей // Мовознавство. – 2009. – № 5. – С. 12 – 29;
4. Соціологія: курс лекцій: Навчальний посібник для студентів / За ред. Худло С. А., Романіва Т. М., Пірчук І. Л. – Дрогобич: ВІМІР, 2007. – 283 с.;
5. *Dawlewicz M.* Świadomość językowa młodzieży polskiego pochodzenia w Wilnie (na podstawie badań ankietowych) / M. Dawlewicz // Sytuacja językowa na Wileńszczyźnie. – Warszawa: ELIPSA, 1999. – S. 73 – 80;
6. *Dubisz St.* Język polski poza granicami kraju / St. Dubisz // *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju* / Pod red. St. Dubisza i St. Gajdy. – Warszawa: ELIPSA, 2001. – S. 199 – 210;
7. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* / Pod red. K. Polańskiego. – Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1993. – 671 s.;
8. *Geben K.* Świadomość i kompetencja językowa a warstwy leksykalne w idiolektach młodzieży polskiego pochodzenia na Wileńszczyźnie / K. Geben. – Warszawa: ELIPSA, 2003. – 211 s.;
9. *Grabias St.* Język w zachowaniach społecznych / St. Grabias. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2003. – 382 s.;
10. *Janów J.* Błędy ortograficzne i gramatyczne w zadaniach polskich Rusinów lwowskich / J. Janów // *Język Polski*. – 1924. IX. S. 12–17;
11. *Krawczyk A.* Uwagi o stanie polszczyzny na Ukrainie. Sytuacja socjolingwistyczna : historia i współczesność / A. Krawczyk // *Rozmaitości językoznawcze. Prace Językoznawczego Koła Naukowego Uniwersytetu Warszawskiego* / Pod red. K. Bielenin i M. Majdak. – Warszawa, 2005. – S. 64 – 73;
12. *Kubiński R.* Błędy ortograficzne i gramatyczne w zadaniach uczniów lwowskich / R. Kubiński // *Język Polski*. – 1923. VIII. S. 145– 148;
13. *Kurzowa Z.* Historia i współczesność języka polskiego na Kresach południowo-wschodnich / Z. Kurzowa // *Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich* / Pod red. I. Grek-Pabisowej. – Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1997. – S. 111 – 165;
14. *Kurzowa Z.* *Polszczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku* / Z. Kurzowa. – Warszawa – Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1983. – 474 s.;
15. *Lipińska E.* Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności / E. Lipińska. – Kraków, 2003. – 143 s.;
16. *Rieger J., Cechosz I., Dziegiel E.* Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku. Cz. I Stan status polszczyzny. Gwary polskie w Lwowskim, na Tarnopolszczyźnie i na Podolu / J. Rieger, I. Cechosz, E. Dziegiel. – Warszawa: SEMPER, 2002. – 373 s.;
17. *Rieger J., Cechosz I., Dziegiel E.* Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku. – Cz. II: *Polszczyzna w Lwowskim, Żytomierskim i na Podolu. Teksty* / J. Rieger, I. Cechosz, E. Dziegiel. – Kraków: LEXIS, 2007. – 342 s.;
18. *Sokolowska H.* Wielojęzyczność a umiejętności komunikacyjne uczniów szkół polskich na Litwie / H. Sokolowska. – Warszawa – Wilno: ELIPSA, 2004. – 184 s.;
19. *Zgółkowie H. i T.* *Polszczyzna mediów w komunikacji codziennej – ślady i naśladownictwa* / H. i T. Zgółkowie. – Warszawa: Upowszechnianie Nauki – Oświata „UN – O” Sp. z o. o., 2000. – S. 51 – 59.